

El misteri de la 'reina gitana'

Més de 200 famílies
gitanes europees
que havien acampat
sense permisos
han estat expulsades
de casa nostra.
Primer, de Sant Cugat
del Vallès, i, després,
de qualsevol
dels territoris
per on han transitat.
No es reunien
per a cap boda
de cap "reina gitana",
càrrec que no existeix,
sinó per a una
convenció evangelista.
La seua presència
ha despertat molts
prejudicis i ha provocat
un circ periodístic.

De nou, en les dues últimes setmanes, el poble gitano ha estat protagonista involuntari de les notícies. I, com en altres ocasions, de manera circense.

Perquè el fet —una acampada de més d'un miler de gitanos europeus a Sant Cugat del Vallès, els quals havien viatjat des de diverses zones amb més de 200 caravanes— reunia totes les peculiaritats que criden l'atenció a molts mitjans, quan han de fer referència a aquesta minoria ètnica, la més gran i —encara— una de les més desconegudes d'Europa.

Què hi havia? D'una banda, la presència massiva d'individus, cosa que reforça el mite que alguns païos mantenen respecte als gitanos: la llegenda que al segle XXI encara es reproduïen de manera generalitzada com a conills, tot i que, actualment, la classe mitjana no acostuma a tenir més de tres fills, per adaptació socioeconòmica als temps actuals.

De l'altra, els elements folklòrics i de sospita. Observem-ho: gràcies als gitanos acampats, els mitjans han fet públic que es preparava el casament... de la reina dels gitanos! Com si un grup de païos digueren als periodistes que s'estava preparant el casament de la reina dels païos, i aquests s'ho cregueren, ho publicaren, i tragueren a la televisió una jove paia qualsevol, dient que és la reina paia, la monarca de tots els païos, la monarca de vostè, de la seua família, dels seus amics, de George Bush, de Saddam Hussein..., de tots els païos del planeta. És clar, el fet és que cap paio no es creuria que existeix una "reina paia", encara que li ho digueren els suposats pares de la suposada reina. Mentre que, dels gitanos, molts païos poden creure encara qualsevol cosa, per tribal, mitològica o teatral que pugui sonar.

A més, precisament en no pocs casos s'han destacat informacions sobre el fet que els gitanos es desplaçaven en potents cotxes Mercedes, als quals duïen enganxades caravanes perfectament equipades. No es deia de manera explícita, però la sospita que traslluïa era la següent: si són gitanos que han d'acampar, d'on han tret aquests cotxes que valen tants euros? I aquestes caravanes tan enormes? Com és que els gitanos itinerants han aconseguit aquests béns, tan impropis d'ells per a l'inconscient col·lectiu occidental?

Sistema de vida itinerant. La resposta a tot això no té per què estar relacionada amb fets fora de la llei, sinó tot al contrari i senzillament amb el propi sistema vital dels gitanos.

Els que es reuniren a Sant Cugat són gitanos itinerants. És a dir, treballen temporades en un lloc o un altre, com els temporers que fan feines agrícoles. En aquest cas, bona part provenien de França, tot i que també n'hi havia d'altres parts d'Europa, i molts tenen l'origen més antic del seu llinatge a Hongria.

Els gitanos itinerants —una mena de nòmades que malgrat tot tenen fixada residència en un país o altre durant un període de l'any— acostumen a dedicar-se a la venda o a oficis tradicionals. Molts són calderers, arreglen calderes d'hotels, i es desplacen per les zones on poden practicar el seu ofici abans de la temporada alta. Altres són tractants de bèsties —de cavalls, sobretot— i viatgen de fira en fira per comerciar. Altres treballen en la recollecció de la maduixa, la taronja o en la verema.

La majoria tenen les seues pertinences a la vista. El cotxe i la caravana són la seua casa; per tant, la llar sempre és a prop.

Molts gitanos són avui sedentaris –sobretot al sud d'Europa–, però, nòmades al llarg dels segles, encara han heretat maneres d'actuar característiques d'aquest origen. Per exemple, entre la comunitat gitana de tot arreu no falten exemples que consideren que una cadena d'or al coll encara és una manera d'invertir més pràctica que el banc. Perquè, quan arriba la necessitat d'aconseguir-ne els diners, es pot dur l'or al Mont de Picat, s'empenyora, i de seguida es tenen els diners disponibles. A través dels temps, el valor de l'or sempre s'ha mantingut. I, com la mateixa essència ètnica, sembla que aquest valor sempre es mantindrà.

A més, cal tenir en compte que, enfront d'una circumstància adversa que els oblige a haver de canviar d'ubicació, tenen els recursos econòmics penjats al coll i no en mans d'un banquer. És cert, cada vegada es dona menys entre les famílies sedentàries, però en els casos de gitanos itinerants sol ser un costum prou habitual. Com ho és també la inversió dels diners en els seus béns més preuats: el cotxe –molts, de fet, treballen en la compravenda de vehicles arreu del món– i la caravana, la base del seu treball i de la seua existència. Encara que visquen molt de temps en un o en altre lloc, ho fan dins la caravana, en campaments, prop d'altres membres del seu llinatge, un concepte que els gitanos entenen en tota la seua extensió i que supera en molts aspectes el concepte de família dels païos.

El llinatge no el formen només germans i cosins germans, sinó que arriba fins als familiars més llunyans. Durant temps, com a mesura protectora enfront d'amenaques externes –les polítiques repressores o, en èpoques de guerra, l'extermini, ja que cal tenir en compte que un milió de gitanos moriren a mans dels nazis–, els matrimonis i les relacions es consolidaven entre llinatges afins o dins del propi llinatge. Això fa que moltes vegades la branca familiar siga llarga, es puga perdre en el temps i es puga dispersar al llarg de diferents territoris. No obstant això, acudeixen a les convocatòries familiars, sobretot si estan relacionades amb convocatòries religioses.

La crida del culte. Segons una font propera a la Federació d'Associacions

Gitanes de Catalunya, el campament gitano que va intentar establir-se temporalment a Sant Cugat del Vallès acudia a la crida d'una família establerta a Catalunya. Es tracta de la família Ivanovich, d'origen hongarès, però que fa més de cinc dècades que viu al Principat. Alguns dels seus membres, des de Catalunya, s'han dispersat després per Europa.

Segons la mateixa font, molts dels Ivanovich es dediquen a la venda itinerant de productes barats, tot i que n'hi ha algun membre que té una feina regular (per exemple, un dels més joves treballa de repartidor d'una marca de pa de motlle). Són evangelistes, com sol passar actual-

Els conceptes de reina, rei o patriarca no existeixen entre els gitanos, són una invenció folklòrica; el seu equivalent real seria el de "gent de respecte"

ment amb la majoria de gitanos que tenen creences religioses. Per a aquesta ocasió, els Ivanovich havien impulsat la convocatòria d'una *reencuentra*. Aquesta és la manera com, entre gitanos, es refereixen a les grans reunions de congregacions evangelistes. Se celebren cada cert temps, i les poden impulsar una família o una congregació de parròquies. Però, en realitat, més que religiosa és una celebració social. Entre gitanos sedentaris, la *reencuentra* és promoguda per associacions evangelistes, que poden llogar fins i tot places de bous o locals de dimensions molt grans per reunir-se, pregar junts i fer conèixer els joves entre ells (de fet, hi ha matrimonis que han sorgit d'aquestes trobades).

Ara bé, quan els gitanos són itinerants, la cosa es complica. Perquè, tenint en compte que els congregats no deixaran el cotxe i la casa, no es pot acudir a un hotel: els surt més a compte viatjar en caravana, i, a banda, és el que han fet sempre.

Aquest és el cas de la trobada de Sant Cugat del Vallès. A Madrid hi ha una mena de parc on el govern ha ubicat gitanos refugiats de conflictes internacionals o de països on la pobresa tot ho domina. Deixant a banda el fet que no hi ha cap altra superfície semblant a la resta de l'estat, tampoc era lògic que els gitanos busquen en un lloc d'aquestes característiques, perquè en aquesta trobada no hi havia voluntat de trobar refugi, ni d'establir-s'hi. Simplement, la voluntat de reunir-se.

Tot i que el terreny de Sant Cugat on es va erigir el campament semblava del tot propici, no hi havia cap tipus de permís concedit. Per això, quan les autoritats i els periodistes van començar a preguntar quin era el motiu de la reunió, els gitanos mentiren perquè no els expulsaren. El recurs va ser, de fet, infantil, gairebé còmic, però els va proporcionar un temps afegit que els va permetre poder allargar l'estada. Excuses, per exemple, com que tenien problemes amb els vehicles o que hi havia gent gran que s'havia posat malalta van precedir l'excusa que més expectació va despertar: la de la "boda reial".

Poble sense reis. Potser s'ho inventaren perquè pensaven que tothom entendria la importància d'una boda d'uns suposats nobles gitanos internacionals. De manera al·lucinant, en fotografies i a la televisió, una jove va començar a sortir com "la reina". Mentrestant, els gitanos aplegats jugaven la carta de desconcertar a tothom qui preguntava, per veure si així podien celebrar la *reencuentra*. Com que molts parlaven en castellà –per l'origen del seu llinatge, establert a l'estat espanyol–, els mitjans i les autoritats es van fer un embolic. Hi havia gitanos que deien que el nuvi era valencià. Altres, que era napolità. La premsa, el mateix dia, informava d'una cosa i de l'altra. Les associacions gitanes catalanes dubtaven que hi haguera cap nuvi d'aquests dos llocs. La veritat és que, al cap i a la fi, dubtaven que hi haguera nuvi.

**Dues imatges
dels gitanos
que es van reunir
a Sant Cugat
del Vallès.
Aquests procedien
d'Europa,
però estan
emparentats
amb una família
establerta
al Principat,
els Ivanovich.
Van esgrimir tot
tipus d'excuses
per quedar-se
al campament,
però no ho van
aconseguir.
No hi havia cap
"reina gitana";
de fet, venien a
una congregació
evangèlica.**

Progressivament van poder esbrinar que el que sospitaven era real: si no s'havia de celebrar una boda, aquest no era el motor de la reunió, sinó un altre. Obviament, tots els gitanos del Principat sabien que el tema de la "reina" era

mentida. "El príncep gitano", els "gipsy kings", i apel·latius d'aquestes característiques són elements folklòrics molt estimats pels cantants, que exerceixen un paper evocador d'antics costums tribals. Res més. El director de la revista d'in-

vestigació gitana *I Tchatchipén*, Joaquín López Bustamante, ho explica: "En temps antics, quan els gitanos viatjaven per Europa a la recerca d'un lloc on establir-se, tenia pes tribal la figura del *she-ro-rom*, que vol dir home-cap, o home-

Moments d'una boda tradicional gitana. Segons tots el mitjans, això havien de celebrar els qui es reuniren fa pocs dies al Principat, però no va ser així.

RAFA GIL

cabdal, en idioma romanó. [...] Com més extens era el llinatge, més important era el *shero-rom*, que era el que avui podríem anomenar 'home de respecte', algú gran, d'edat avançada, que exercia de conductor dels altres gràcies a la seua experiència en la vida."

"Però en l'època actual —explica— aquesta figura no existeix; hi ha els *tios*, els 'homes de respecte', però no són patriarques, aquest terme és una invenció; no tenen poder executiu, pròpiament dit, no utilitzen fórmules tribals: aconsellen amb autoritat, fins i tot poden arribar a prendre decisions difícils; però no són caps, i encara menys, reis. [...] I com tot-

hom pot deduir —afegeix— tampoc no hi ha reines."

La itinerància conserva més elements antics de funcionament, i en un llinatge extens itinerant habitualment té més pes la figura de les "famílies respectables". Però en absolut es basen en reines, ni en prínceps. Si els més joves són prínceps d'alguna cosa, ho són de la seua família. De ningú més.

Hi ha, però, anècdotes ben curioses en aquest camp. Per exemple, a Romania, un tal Ian Cioba es va proclamar "emperador dels gitanos". Sembla que fins i tot alguns homes —familiars seus, o que li devien favors— li feien seguici allà on

anava. Però més enllà del seu llinatge, el senyor Cioba no era reconegut com a emperador. I sembla que fins i tot la seua dignitat imperial era qüestionada per alguns membres familiars molt propers, ja que la seua filla va aparèixer nua en la portada d'una revista eròtica.

De nòmades a itinerants. Finalment, no hi ha hagut boda de cap tipus. Les autoritats municipals els van fer desaparèixer de Sant Cugat, zona que alguns dels reunits estrangers coneixien perquè hi havien acampat a prop ja fa uns anys. Es dispersaren per altres punts de Catalunya, i la *reencuentra* no va poder celebrar-se. No obstant això, han mantingut fins fa no gaire l'excusa de la boda com a nexa per a la reunió, potser per no quedar com a mentiders. A poc a poc, han anat disseminant-se, i han retornat majoritàriament a França i als seus territoris europeus. Alguns gitanos han dit a la premsa que intentaríen acostar-se a València. A hores d'ara, però, no se'ls ha vist per la capital.

Les converses privades dels distints membres d'associacions gitanes catalanes amb els acampats han facilitat la possibilitat de saber la veritat respecte al motiu de la reunió. Aquestes associacions s'han trobat en una situació delicada: d'una banda, es veien amb l'obligació d'intervenir, davant el circ periodístic que estava originant-se i el conflicte administratiu. De l'altra, havien d'esforçar-se perquè els mitjans no relacionaren la majoria de gitanos que viu a Catalunya amb els campaments il·legals. En part, ho han aconseguit, però certament no han faltat prejudicis socials a l'hora de donar la informació i tampoc no han pogut evitar que l'administració expulsara els itinerants.

Molts d'ells, segurament, ja han patit situacions semblants. Per exemple, a França, on la dreta ha llançat una ofensiva considerable contra els campaments de gitanos. El projecte de llei d'orientació i de programació per a la seguretat interior que es va aprovar el passat juliol dona dret a castigar amb multes i penes de presó els campaments sense permisos. Mesures que poden aplicar-se amb normalitat són les "sancions financeres" i la "confiscació de vehicles amb els quals es comet la infracció". Se'ls pot

Distribució dels gitanos al món

confiscar cotxe i caravana, és a dir, el seu mitjà de transport i la seua casa. El ministre de l'Interior francès, Nicolas Sarkozy, va arribar a plantejar la investigació de les finances d'aquests gitanos per comprovar si es dedicaven a activitats il·lícites, perquè posseeixen cotxes molt luxosos i segons ell no hi ha notícies que treballen. Caldria recordar a Sarkozy que, si són evangelistes, com sol ser usual, no poden estar relacionats amb la droga perquè la seua religió —a la qual es refereixen els creients com “el culte”— prohibeix terminantment als fills de Déu qualsevol relació amb la droga o l'alcohol. Tant és així que el culte és explicat per diversos sociòlegs —sense entrar en algunes de les seues conseqüències potencials, com ara el fanatisme religiós—, com una mena de “metadona espiritual”, ja que molts drogoaddictes i traficants han deixat la droga quan han entrat a formar part de l'evangelisme. Ara bé, el fet d'itinerar no exclou el que practica el tràfic de droga, evidentment, però també és cert que això no el determina a complicar-se en assumptes fora de la llei.

Els gitanos itinerants són objecte de tot tipus de prejudici, perquè són els més desconeguts

No obstant això, França, com altres estats europeus, disposa de parcs per a campaments nòmades. No hi ha xifres exactes, però, segons els càlculs de la federació gitana Unió Romaní Internacional, hi pot haver al voltant de dotze milions de gitanos al món.

És la minoria ètnica més important d'Europa, i, amb molta diferència, la més nombrosa del nostre país, amb uns 140.000 membres (més de 600.000 a tot l'estat). En tot el planeta, càlculs d'aquesta mateixa organització mostren que només un 5% del total de la pobla-

ció d'aquesta ètnia practica el nomadisme. Unió Romaní recorda en els seus escrits a la premsa que, per ser exactes, els periodistes no hauríem de parlar de nomadisme, sinó d'itinerància, moguda per la pràctica d'oficis tradicionals que exigeixen aquesta mobilitat cíclica per zones determinades.

Així, una gran part dels que arribaren a Sant Cugat del Vallès són *ludari*, gitanos d'origen hongarès que es dediquen al tracte comercial amb cavalls. Altres gitanos habituals en la itinerància professional són els *kalderash*, els calderers, els més presents per diferents països del món.

A casa nostra, la itinerància només la practiquen, de manera residual, els que treballen en la temporada de recollida agrícola. Tot i així, aquesta és una pràctica més arrelada en zones com Portugal, que desvia a l'estat espanyol alguns llinatges de treballadors agrícoles des de terres portugueses.

La nomenclatura d'una branca gitana o altra en relació amb l'ofici que practiquen és una reminiscència índia, que està

Els gitanos itinerants desenvolupen oficis tradicionals, que es basen habitualment en la destresa de les seues mans. La policia els persegueix en moltes ocasions en el seu periple per Europa.

RAFA GIL / EL TEMPS

unida al vell sistema de castes d'aquest subcontinent. Les castes i les subcastes es divideixen segons la categoria social, i aquesta, de manera estamental, es troba directament unida amb l'ofici que la família practica.

Por al nòmada. Però l'èxode gitano des de l'Índia, que es va produir en dues etapes en els segles IX i XII i que els va fer arribar a Catalunya al segle XV, no va ser acompanyat per un manteniment estricte de la jerarquia de poder lligada al sistema de castes. En l'exili, tots eren iguals, malgrat que la diferència en el nom dels grups sí que es va conservar a partir dels oficis que uns i altres practicaven. A l'estat espanyol, el nom de gitano fa referència –errònia– a una procedència egípcia. El nom autèntic, però, d'aquests exiliats de l'Índia és *rom*. Amb un idioma comú, l'indostànic romanó, aquest s'ha anat diluint segons el grau de sedentarisme.

Al nostre país, aquest grau ha estat el màxim, provocat per alguns factors. Entre aquests, el fet que és un dels territo-

ris de l'Europa Occidental amb major presència gitana, i on hi ha hagut més mestissatge amb els païos. Així, el caló, la llengua que parlen els vells gitans d'ací, és una barreja de castellà i romanó que no té gaire a veure amb l'idioma original, tot i que aquest tema és, de fet, objecte d'habitual controvèrsia.

"Això no és suficient perquè no tinguem parcs adequats per a campaments de gitans itinerants", opina Joaquín López Bustamante, el gitano que dirigeix la revista *IThatchipén*. "Per tot un seguit de circumstàncies –continua– hi ha un percentatge de persones que han escollit aquesta opció de vida. [...] No parle de parcs per a refugiats, això és una altra cosa i en altre conflicte." López Bustamante continua: "La majoria d'aquestes persones no es desplacen perquè fugen d'alguna cosa, i en una Europa que es pretén sense fronteres, no és raonable que hi haja un tipus de ciutadans que no puguin desplaçar-se perquè no poden trobar llocs per acampar." Segons López Bustamante, contra el gitano itinerant juga la màxima de les

pors: "La por al que ve i que ja no torna; l'estranger és el que arriba per quedar-se, però el nòmada ve i se'n va, i les pors acostumen a apuntar directament a aquest individu: és el boc expiatori per excel·lència per als prejudicis socials més típics."

Hi ha velles llegendes que asseguren que els gitans furtaven els nens i se'ls emportaven als campaments; que els gitans –això a Europa de l'Est– eren vampirs; que eren homes llop que prenién les gallines dels corrals i que en tallaven els colls. Totes es basen en l'origen viatger d'aquest poble. I sembla que són tan velles com l'edat moderna de l'ésser humà, perquè, en vells llibres folklòrics, es deia que els gitans van robar els claus de Crist i desaparegueren. Paradoxalment, els gitans del Pròxim Orient es troben des de fa molts anys en una situació penosa, enmig d'un conflicte en què no importen a ningú.

Sempre el mateix en totes les guerres. Però sempre sobrevivint.

Joan M. Oleaque